

Att värdera en argumentation III

Felslut fortsättning

Vid vårt senaste föreläsningstillfälle började vi så smått att tala om s.k. felslut. Under dagens föreläsning ska vi fortsätta på det temat och titta på några klassiska formella och informella felslut. Formella felslut gör argument logiskt ogiltiga, informella felslut har med premissernas relevans, adekvans och sanning att göra.

Klassiska felslut

De klassiska argumentationsfällorna är ganska många och vi kommer inte hinna säga något om alla. Jag väljer att dela in fällorna i åtta avdelningar (vilka inte är ömsesidigt uteslutande: ett och samma felslut kan passa in under flera avdelningar).

(1) "Bekräftande av konsekventen" och "förnekande av antecedenten"

Vi tenderar ibland att förväxla två logiskt giltiga slutledningsscheman med två ogiltiga slutledningsscheman. Om vi argumenterar enligt schemat:

$$\begin{array}{l} P \rightarrow Q \\ P \\ \hline Q \end{array}$$

argumenterar vi på ett logiskt giltigt vis. Schemat kallas "modus ponens". Här är ett exempel på ett specifikt modus ponens argument:

Om Dan bor i Lund, så bor Dan i Sverige. Dan bor i Lund. Alltså bor Dan i Sverige.

Ibland gör vi dock slutledningar enligt följande mall som är logiskt ogiltig men till viss del lik modus ponens (den kan sägas vara modus ponens "spegelbild"):

$$\begin{array}{l} P \rightarrow Q \\ Q \\ \hline P \end{array}$$

Det här slutledningsschemat kallas ofta "bekräftande av konsekventen". Att det är logiskt ogiltigt ses lätt med hjälp av följande exempel:

Om Dan bor i Lund, så bor Dan i Sverige. Dan bor i Sverige. Alltså bor Dan i Lund.

Dan kan ju bo i Sverige utan att bo i Lund.

Ett annat giltigt schema är ”modus tollens”:

$$\begin{array}{l} P \rightarrow Q \\ \underline{-Q} \\ -P \end{array}$$

Om Dan bor i Lund, så bor Dan i Sverige. Dan bor inte i Sverige. Alltså bor Dan inte i Lund.

Ibland resonerar vi dock enligt modus tollens ”spegelbild”, ett logiskt ogiltigt schema som kallas ”förnekande av antecedenten”:

$$\begin{array}{l} P \rightarrow Q \\ \underline{-P} \\ -Q \end{array}$$

Om Dan bor i Lund, så bor Dan i Sverige. Dan bor inte i Lund. Alltså bor Dan inte i Sverige.

Med hjälp av de exempel vi använt ser vi ganska lätt att ”bekräftande av konsekventen” och ”förnekande av antecedenten” är logiskt ogiltiga. När andra exempel används (eller om man är trött) är detta dock inte alltid så lätt – så se upp!

(2) Distraktionsfällor

Argumentationsfällor av denna sort karakteriseras av att man missbrukar de ”logiska konnektiven” *inte, och, eller* etc. på ett sådant sätt att man distraheras från faktum att ett visst påstående man gör är uppenbart (eller mycket troligen) falskt. Denna typ av felslut bör man därför vara uppmärksam på när man ska bedöma premissernas sanning.

(a) Det falska dilemmat

Ett begränsat antal möjligheter (vanligen två – därav titeln ”dilemma”) presenteras. I verkligheten är antalet möjligheter dock (mycket) fler. På detta sätt innebär denna argumentationsfälla en vilseledande användning av ordet ”eller”. Det är detta som menas när man anklagar någon för att presentera ett komplext problem som om det vore ”svart eller vitt”, ”antingen – eller”.

*Du är antingen min vän eller min fiende.
Människan är antingen helt god eller helt ond.*

I ”toolkit” beskrivs vad som kan betraktas som ett filosofiskt exempel på detta felslut. I perceptionsteori har det ofta påpekats att saker och ting ser annorlunda ut än vad de faktiskt är när vi observerar dem. Så ser t ex en pinne vi sticker ned i vatten böjd ut trots att den är rak. Filosofer har försökt förklara denna upplevelse, och en historiskt inflytelserik teori har varit att det vi observerar (det vi *direkt* observerar) inte är objektet självt, utan vad man har kallat för ett *sinnestatum*. Då detta sinnesdatum, lokaliserat i medvetandet, i viss mening representerar objektet så kan vi, genom att ”observera” sinnesdatumet, indirekt observera objektet. Om vi bortser från en rad detaljer kan vi identifiera en dikotomi på vilken denna teori vilar:

Ett objekt observeras antingen som det är, eller så observeras det inte (direkt) över huvudtaget.

Detta tycks vara en falsk dikotomi, då exempelvis möjligheten att vi direkt observerar vissa aspekter av objektet (och andra inte) inte erkänns.

Den här sortens argument angriper man bäst genom att visa (med ett exempel) att det finns fler alternativ.

(b) Argument från okunskap (argumentum ad ignoratiam)

I argument av detta slag utgår man ifrån att, eftersom något inte har bevisats vara falskt, så följer det att det är sant. Och tvärtom, man antar att eftersom något inte har bevisats vara sant så följer det att det är falskt. Man kan se denna argumentationsfälla som en variant av ”det falska dilemmat” eftersom man här menar att något måste vara antingen bevisat sant eller bevisat falskt. Problemet med detta sätt att argumentera är naturligtvis att det inte är så som här antas att brist på bevis i sig är bevis på motsatsen.

*Eftersom du inte kan bevisa att spöken inte existerar så måste de existera.
Eftersom vetenskapen inte kan slutgiltigt bevisa existensen av växthuseffekten så finns det troligen ingenting sådant.
Fred sade att han var smartare än Jill, men han kunde inte bevisa det. Därför måste det vara falskt.*

Den här sortens argument angriper man bäst genom att argumentera för att ett visst påstående kan vara sant även om vi inte *vet* om det är det (hittills inte kunnat bevisa det).

(c) Komplex fråga

Två orelaterade poänger behandlas tillsammans. Publiken (lyssnaren/läsaren) förväntas sedan antingen acceptera eller förkasta dessa poänger tillsammans trots att högst en av poängerna är acceptabel. Denna argumentationsfälla bygger på en vilseledande användning av ordet ”och”.

*Stödjer du friheten och rätten att bära vapen?
Har du slutat slå din fru? (ställer två frågor i en: Har du slagit din fru? och Har du slutat med det?)*

Den här sortens argument angriper man bäst genom att identifiera de två påståenden som otillbörligt kopplats samman, skilja dem åt, och visa att det att man accepterar den ena inte behöver innebära att man accepterar den andra.

(d) Hala slänten (slippery slope)

För att visa att en händelse X bör förhindras eller undvikas hävdar man att en sekvens av alltmer oacceptabla händelser (troligen) kommer att inträffa om vi låter X inträffa. Detta argument bygger på en felaktig eller vilseledande användning av ordparet ”om – så”.

Om vi förbjuder helautomatiska vapen så kommer det (troligen) inte att dröja länge innan vi förbjuder alla vapen, därifrån är steget sedan inte långt till att vi börjar inskränka andra rättigheter vi har. Slutligen kommer det (sannolikt) att leda till att vi blir en kommuniststat. Så, vi bör inte förbjuda helautomatiska vapen.

Det börjar med en knappnål och slutar med en silverskål.

Problemet är att när vi tänker oss en kedja av händelser på följande sätt:

A kommer sannolikt att leda till B; B kommer sannolikt att leda till C; C kommer sannolikt att leda till D;

så är vi sällan berättigade att säga att händelse A sannolikt kommer att leda till händelse D. Det beror på att när vi multiplicerar sannolikheter så minskar generellt den resulterande sannolikheten. Sannolikheten för att jag ska slå en etta, tvåa, trea eller fyra vid nästa kast med min välbalanserade tärning är $4/6 (= 2/3)$. Men sannolikheten för att jag ska få upp någon av dessa siffror två slag i rad är endast $4/9$ ($4/6 * 4/6 = 16/36 = 4/9$), även om det vid varje kast är så att sannolikheten för att någon av siffrorna 1, 2, 3 eller 4 ska komma upp är $4/6$.

(3) Sannolikheter

Sannolikheter är kluriga ”entiteter” och det är lätt hänt att vi utgår från felaktiga föreställningar om dem. Många gånger resonerar folk så här:

Om jag redan har fått upp krona sju gånger i rad så är sannolikheten att jag får upp krona även nästa gång mindre än 50-50. Jag har fått upp krona sju gånger i rad; därför är sannolikheten att jag får upp krona även nästa gång mindre än 50-50.

Argumentet ovan är logiskt giltigt. Däremot är första premissen falsk. Sannolikheten för att nästa kast ska resultera i krona är 50 % (om kronan är välbalanserad), trots att personen fått upp krona sju gånger i rad. Tidigare kast påverkar inte framtida kast.

(4) Vädjan till motiv i stället för sakligt stöd

Argumentationsfällor av denna sort karakteriseras av att de vädjar till känslor och andra psykologiska faktorer för stöd för sin tes, istället för rationella och sakliga skäl. Denna sorts felslut är mycket ovanligt i filosofisk text, men mycket vanlig i politisk (och annan) retorik. Felslutet är av en sort som bör uppmärksammas när vi undersöker huruvida premisserna är relevanta och/eller adekvata för slutsatsen. Observera att vädjan av detta slag tenderar att vara mycket övertygande!

(a) Vädjan till kraft (argumentum ad baculum)

Mottagaren informeras om att obehagliga konsekvenser följer om man inte går med på slutsatsen ifråga.

Om du vill behålla ditt jobb är det bäst att du håller med om och förespråkar våra påståenden.

Den här sortens argument angriper man bäst genom att identifiera hotet och argumentera för att detta saknar relation till huruvida påståendet ifråga är sant eller inte.

(b) Vädjan till medlidande (argumentum ad misericordiam)

Mottagaren uppmanas att hålla med talaren på grund av dennes eländiga tillstånd.

Vi hoppas att du ska hålla med om våra slutsatser. Vi har ägnat de senaste tre månaderna åt att arbeta på dem, många långa timmar av overtid.

Den här sortens argument angriper man bäst genom att påpeka att talarens eländiga situation inte har någonting att göra med påståendets sanning eller falskhet.

(c) Vädjan till emotiva konsekvenser (mildare variant av ad baculum)

Talaren påpekar vilka känslomässigt otrevliga konsekvenser som följer av att man tror på ett visst påstående. Från detta menar talaren att det följer att detta påstående är falskt.

Du kan inte hålla med om att evolutionsläran är sann. Om den vore det skulle vi ju inte vara mycket bättre än apor.

Du måste tro på Gud, för om Gud inte finns så saknar ju livet mening.

Den här sortens argument angriper man bäst genom att man påpekar att vad vi vill ska vara fallet inte har något att göra med vad som faktiskt är fallet.

(d) Värdeladdat språk

Genom att man använder sig av laddade eller emotiva ord så tillskriver man ett visst påstående värde (gott eller ont).

Alla demokratiska svenskar borde hålla med om att vi ska ha en folkomröstning om EUs grundlag.

En rationell person skulle hålla med om att skatterna i Sverige är för böga.

Den här sortens argument angriper man bäst genom att man identifierar de värdeladdade orden. Sedan visar man att en person som inte håller med om slutsatsen inte behöver vara motsatsen till dessa (så, en person som är mot en folkomröstning behöver t ex inte vara odemokratisk). Ofta bör dessa ord bytas ut när argumentet preciseras.

(e) Vädjan till popularitet (argumentum ad populum)

Ett påstående sägs vara sant därför att många tror det, eller för att någon speciellt viktig (på ett eller annat sätt) del av folket tror det.

De flesta tror att växthuseffekten är ett resultat av mänsklig påverkan. Din åsikt är en minoritetsåsikt, så du har nog fel.

(5) Byta ämne

Dessa argumentationsfällor ”byter ämne” genom att diskutera den person som påstår något snarare än vad det finns för sakliga skäl att tro på påståendet. Återigen en fråga om relevans.

(a) Attack på person (argumentum ad hominem)

Personen som framför ett argument attackeras snarare än den ståndpunkt han eller hon representerar. Detta kan ske på många olika sätt. Man kan attackera personens karaktär, nationalitet eller religion. Man kan påpeka jäv och egenintresse. Man kan attackeras på grund av vilka man umgås eller på annat sätt är associerad med.

Det finns tre huvudsätt varpå man kan attackera person:

1. ad hominem (smädande): istället för att attackera påståendet attackeras karaktären hos den som gör påståendet.
2. ad hominem (omständigheter): istället för att attackera påståendet attackeras personen på grund av de relationer hon eller han står i till en viss omgivning och till vissa omständigheter.
3. ad hominem (tu quoque): attackerar personen genom att påpeka att personen inte lever som han eller hon lär.

Jaså, du tycker inte att filmen "Det sjunde inseglet" har något intressant budskap. Men så är du ju också en högst okultiverad person som gillar Hollywoodfilmer. (ad hominem, smädande)

Vi bör ignorera vad Ericsson-cheferna säger om sitt företag eftersom de har ekonomiskt intresse av att ge en positiv bild av företaget. (ad hominem, omständigheter)

Du säger att jag inte ska dricka, men du har ju bara varit nykter ett år nu. (tu quoque)

Den här sortens argument angriper man bäst genom att argumentera för att talarens karaktär eller omständigheter osv. saknar relevans (om det nu gör det i den aktuella frågan, ibland kan dessa faktorer vara relevanta) för påståendets sanning eller falskhet. I synnerhet varianter på tu quoque kan du finna även i filosofisk argumentation. Denna sorts argument är dock ofta tydligt och explicit uttryckta och ges sällan någon större tyngd i argumentationen.

(b) Vädjan till auktoritet (argumentum ad verecundiam)

Att hänvisa till auktoritet kan i vissa fall vara ok. Dock inte alltid. Särskilt olämpligt är det om:

1. "auktoriteten" man hänvisar till inte är auktoritet i ämnet
2. experter inom området är oense
3. auktoriteten ifråga inte var vid sina sinnens fulla bruk, när han/hon gjorde påståendet.

En variant på detta argument är s.k. hörsägen. Ett argument från hörsägen är ett argument som vilar på andrahands- eller kanske till och med fjärdehandskällor.

En känd psykolog, Dr. X, rekommenderar att du använder el tandborste varje dag.
Ekonomien professor X menar att åtstramning är den bästa politiken vid lågkonjunktur.

Den här sortens argument angriper man bäst genom att man antingen, (i) visar att personen ifråga inte är auktoritet på området, eller (ii) visar att det råder oenighet bland experterna i denna fråga.

(6) Missa poängen

Argumentationsfällor som karakteriseras av att man, på olika vis, misslyckas med att bevisa att slutsatsen är sann.

(a) Förutsätta vad som ska bevisas (petitio principii)

Sanningen hos slutsatsen förutsätts i premisserna.

Ett filosofiskt exempel på denna sorts resonemang, menar många, är Descartes välkända argument, här sammanfattat som:

Jag tänker
Alltså, jag existerar

När Descartes påstår att *jag* tänker kan man hävda att han redan antar att *jag* existerar. Vad han borde säga, menar många, är snarare att "det finns tänkande" eller något liknande. Problemet är att Descartes inte kan dra den typ av slutsats han behöver för sitt vidare resonemang från denna premiss.

Den här sortens argument angriper man bäst genom att man visar att, för att tro att premisserna är sanna så måste man redan gå med på att slutsatsen är sann. En sorts felslut som man inte alltför sällan stöter på i filosofisk litteratur – kan var mycket svårt att upptäcka.

(b) Halmdockan

Talaren attackerar ett argument som är ett annat, vanligen svagare, argument än oppositionens bästa argument.

Vi bör ha obligatorisk allmän värnplik. De som är emot allmän värnplik är det i allmänhet av bekvämlighetsskäl, men det finns faktiskt viktigare saker än bekvämlighet.

Den här sortens argument angriper man bäst genom att man visar att oppositionens argument har missrepresenterats och att oppositionen faktiskt har bättre argument att visa upp. Beskriv sedan dessa starkare argument. Det här är alltså ett brott mot välvillighetsprincipen!

(7) Självförgörande argument

Argument eller ståndpunkter som kan sägas "såga av grenen de själva sitter på". Om vi betraktar argumentet som sunt (ståndpunkten som sann), måste argumentet vara osunt (ståndpunkten vara falsk).

Inga påståenden är absolut (universellt) sanna.

Om någon förespråkar en sådan extrem relativism bör vi fråga denne person om relativismen även omfattar påståendet ovan. Om svaret blir "nej", så måste denne betrakta påståendet som falskt (eftersom påståendet självt utgör ett undantag) och därför måste denne överge den alltomfattande relativismen. Om svaret blir "ja", så tycks positionen bli att det är relativt huruvida relativismen är sann – personen måste då medge att ur vissa perspektiv är relativismen falsk.

(8) Kategorimisstag

Först introducerat av Gilbert Ryle i dennes *The Concept of Mind* (1949). Detta är misstag där man presenterar eller tänker på ett fenomen tillhörande en kategori som om det tillhörde en annan kategori.

Någon visas runt på universitetsområdet och förevisas den ena byggnaden efter den andra men undrar fortfarande: - var är universitetet?

Enligt Ryle är kategorimisstag mycket vanliga – han menade bland annat att det var ett kategorimisstag som låg bakom Descartes resonemang om själen. Descartes resonemang utgår från antagandet att själen är ett "ting" – en sorts spöklik substans. Men detta är ett kategorimisstag. Själen är ingen

substans, utan snarare ett knippe dispositioner, enligt Ryle. Så snart Descartes kategorimisstag har upptäckts, menade Ryle, faller hela hans resonemang.